

Az Európai Unió közös agrárpolitikájáról

A közös agrárpolitika (KAP – *Common Agricultural Policy*, CAP) az Európai Unió egyik legértékesebb szakpolitikája, amelynek szerepe a jelenlegi kihívások kezelésében, általában véve a fenntarthatóság megvalósításában szinte felbecsülhetetlen jelentőségű. A KAP a létrejötte óta, több reformot követően napjainkig is garantálni törekszik a biztonságos, tisztességes áron elérhető élelmiszer-ellátást az Európai Unió polgárai számára. Magyarország a 2011. évi EU tanácsbeli elnöksége időszakában hatékonyan járult hozzá a KAP reformfolyamatához, közreműködve ezzel a szakpolitika fejlődésében. A KAP a mezőgazdaság multifunkcionális karakterét deklarálva a mezőgazdaság szereplőinek, illetve a vidék fejlesztésének támogatásával, valamint a generációváltás (*generational renewal*) ösztönzésével a fiatal gazdák helyzetbe hozása mellett favorizálja a környezetbarát, a klímaváltozás káros következményeinek ellenében ható, az agrár-környezetvédelmi követelményekre figyelemmel lévő jó gazdálkodási gyakorlatokat.

Bevezetés

A közös agrárpolitika az Európai Unió egyik meghatározó szakpolitikája, amelynek alakulása aktuálisan, de távlatosan is döntő szerepet játszik az európai kontinens gazdaságának, társadalmának, környezetének és kultúrájának fejlődése tekintetében, összességében nem túlzás azt állítani, hogy a közös agrárpolitika fundamentális az Európai Unió jövője szempontjából.

A közös agrárpolitika kezdeteiről

Európában a második világháborút követően a lakosság élelmiszer-ellátásának biztosítása, a bekövetkezett háborús rombolás és a mezőgazdaságot érintő pusztítás következményeként jelentkező élelmiszerhiány kezelése az egyik legfontosabb feladat volt.¹ Az 1957. március 25-én² aláírt Római Szerződésben megjelentek a közös agrárpolitika szerződéses alapjai. A Római Szerződés II. cím „Mezőgazdaság” megjelölés alatt a 38. cikk (1) bekezdésében azt rögzítette, hogy a közös piac kiterjed a mezőgazdaságra és a mezőgazdasági termékek kereskedelmére. A 38. cikk (4) bekezdése pedig azt tartalmazta, hogy *a mezőgazdasági termékek közös piaca működésének, valamint fejlődésének*

¹ A közös agrárpolitika létrehozatalának indokaira lásd SOMAI 2014.

² Fontos, hogy az 1955. évi messinai konferencia mérföldkő, mert akkor született döntés hosszú vitákat követően a mezőgazdaságnak a közös piac rendszerébe történő implikálásáról az európai integráció megteremtése érdekében.

együtt kell járnia a tagállamok között egy közös agrárpolitika létrehozatalával, amelynek célkitűzéseit ugyancsak rögzítették. Hosszú és heves vitákkal jellemezhető tárgyalás-sorozatokot követően, azok eredményeképpen 1962-ben az előzőekben jelzett szerződéses alapok mentén a KAP-ot ténylegesen bevezették,³ megfogalmazva annak alapelveit is.⁴

A közös agrárpolitika szerződéses alapjairól

A közös agrárpolitika bázisrendelkezéseiről, célkitűzésrendszeréről

A közös agrárpolitika szerződéses alapjainak releváns tartalmi alapvetően nem változtak a Római Szerződésben rögzítettekhez képest. Jelenleg az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) III. cím „Mezőgazdaság és halászat” címszó alatt a 38–44. cikkekben⁵ tartalmazza a közös agrárpolitikára vonatkozó szerződéses alapokat. Az EUMSZ 38. cikk (1) bekezdésében rögzíti, hogy „az unió közös mezőgazdasági és halászati politikát határoz meg és hajt végre”.⁶ Tartalmazza továbbá az EUMSZ 38. cikk (1) bekezdése azt is, hogy a belső piac a mezőgazdaságra és a halászatra, valamint a mezőgazdasági termékek kereskedelmére terjed ki. Az EUMSZ rögzíti a mezőgazdasági termék fogalmát is, vagyis azt a termékkört, amelyre a szabályozás irányul.⁷

A szerződéses alapok köréből alapvető értékűnek tekinthető a célkitűzésrendszert megfogalmazó rendelkezés, amelyet értékelve megállapítható, hogy a KAP rendelkezik egyedi, ekvivalens célkitűzésekkel, ugyanakkor a KAP egyedi célkitűzéseiből generális, valamennyi politikára alkalmazandó célok is hozzájárulnak. *A közös agrárpolitika EUMSZ 39. cikkben lefektetett egyedi céljai a következők: a mezőgazdasági termelékenység növelése a műszaki fejlődés előmozdításával, valamint a mezőgazdasági termelés észszerű fejlesztésének és a termelési tényezők, így különösen a munkaerő lehető legjobb*

³ European Commission 2012.

⁴ A KAP alapelvei: „egységes belső piac elve”; „közösségi preferencia elve”; „pénzügyi szolidaritás elve”. Az egységes belső piac a mezőgazdasági termékek közösségen belüli szabad áramlását jelenti. A KAP alapján a tagállamok az egymás közötti áruforgalomra a vámok és más természetű behozatali gátak megszüntetését határozták el. A közösségi preferencia elve a közösségi agrártermékek előnyben részesítése, amely magában foglalja a védekezést a harmadik országokból érkező olcsó árukkal szemben. A pénzügyi szolidaritás pedig azt jelenti, hogy a tagországok közösen vállalják a közös agrárpolitikával kapcsolatos kiadásokat, a közös agrárpolitika finanszírozását.

⁵ A KAP alkalmazásánál a versenyjogot illetően lényeges előírás a 42. cikk alapján, hogy az általános versenyjogi rendelkezések korlátokkal érvényesülnek. A KAP jogalkotási kérdései a szerződéses alapok körében ugyancsak rendezésre kerülnek. Lásd 43. cikk.

⁶ A halászati politikánál lényeges, hogy az 1960-as évek második felétől a halászati terület sajátosságai, és ezzel összefüggésben az önálló politika létrehozatala felmerült. *A közös halászati politikára vonatkozóan 1983. január 25-én született döntés, a Közösség bevezette a közös halászati politikát (Common Fisheries Policy) (CFP). A közös halászati politikáról lásd Európai Parlament [é. n. a].*

⁷ EUMSZ 38. cikk (1) bekezdés: „Mezőgazdasági termékek» a termőföld, az állattenyésztés és a halászat termékei, valamint az ezekhez a termékekhez közvetlenül kapcsolódó első feldolgozási szint termékei.” Az előzőeken túl releváns az EUMSZ-hez fűzött I. számú melléklet a mezőgazdasági termékek taxációjára.

*hasznosításának biztosításával; ily módon a mezőgazdasági népesség megfelelő életszínvonalának biztosítása, különösen a mezőgazdaságban dolgozók egy főre jutó jövedelmének növelésével; a piacok stabilizálása; az ellátás hozzáférhetőségének biztosítása; a fogyasztók elfogadható ár ellenében történő ellátásának biztosítása.*⁸

Az általános célok, amelyek hozzájárulnak a KAP egyedi célkitűzéseinek az érvényre juttatásához, a következők: a magas szintű foglalkoztatás elősegítése;⁹ fenntartható fejlődés elősegítését szolgáló környezetvédelem; fogyasztóvédelem; állatjóléti követelmények;¹⁰ a közegészségügy védelme;¹¹ a gazdasági, társadalmi, területi kohézió.¹²

Közös agrárpolitika: a közös piacszervezésről, a közös piaci szervezetekről (CMO)

Az EUMSZ értelmében *a közös agrárpolitika célkitűzésrendszerének megvalósíthatósága szempontjából létre kell hozni a mezőgazdasági piacok közös szervezését.* Ez a közös piacszervezés az érintett terméktől függően a következő formák valamelyikét jelenti: közös versenyszabályok; a különböző nemzeti piaci rendtartások kötelező összehangolása; egy európai piaci rendtartás megalkotása. Az irányadó szabályozás szerint az EUMSZ-ben meghatározott formák értelmében létrehozott közös piacszervezés a közös agrárpolitika célkitűzéseinek eléréséhez szükséges minden intézkedést magában foglalhat, így különösen az árszabályozást, a különböző termékek előállításához és piaci értékesítéséhez nyújtott támogatást, a raktározási és készletgazdálkodási szabályokat, valamint közös mechanizmust a behozatal és a kivitel stabilizálására.¹³ *A közös piacszervezés keretében a közös piaci szervezetek (Common Market Organisations, CMO) szupranacionálisak, a nemzeti piaci szabályozások fennmaradása abban az esetben adott, ha azokat nem váltották fel közös piaci szervezetek. A közös piaci szervezetek (CMO),¹⁴ más néven piaci rendtartások sajátossága az, hogy termékspecifikusak.*¹⁵ A piaci rendtartásoknál fontos hangsúlyozni, hogy azok a piaci verseny szabályozására irányulnak.¹⁶ A közös piac szervezésének körében rögzítésre kerül az is, hogy egy esetleges közös árpolitikának közös ismérveken, továbbá egységes számítási módszereken kell alapulnia.¹⁷ A közös piacszervezés célkitűzésének realizálásához az EUMSZ 40. cikk (3) bekezdése egy vagy több mezőgazdasági orientációs és garanciaalap¹⁸ felállításának lehetőségét rögzíti.

⁸ HITIRIS 1995.

⁹ EUMSZ 9. cikk.

¹⁰ EUMSZ 11–13. cikkek.

¹¹ EUMSZ 168. cikk.

¹² EUMSZ 174–178. cikk.

¹³ EUMSZ 40. cikk (1)–(2) bekezdés.

¹⁴ HALMAI 2007: 66–77.

¹⁵ A piaci rendtartásról lásd KURUCZ 2003: 27; lásd a piaci rendtartás fogalmáról: HALMAI 2001: 301–302.

¹⁶ TANKA 1995.

¹⁷ EUMSZ 40. cikk (2) bekezdés.

¹⁸ Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap (EMOGA) 2007. január 1-jén váltotta fel az Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA) és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA).

A struktúrapolitikáról

A szerződéses alapokat tekintve külön is említést kell tenni arról, hogy a közös agrárpolitika jelentős területei közül a piacpolitika mellett a struktúrapolitika¹⁹ képezi a másik meghatározó területet. A struktúrapolitikához kapcsolódik, hogy a Tanács a Bizottság javaslatát alapul véve engedélyezheti támogatás nyújtását szerkezeti, illetve természeti feltételek miatt hátrányos helyzetben lévő üzemek védelméhez, valamint gazdaságfejlesztési programok keretében.²⁰ A szabályozás körében *ki kell emelni a strukturálisan elmaradott régiók fejlesztésének lehetőségét, annak esélyét, hogy a mezőgazdasági struktúrák kialakítása felgyorsulhat a vidéki területek fejlesztésének megvalósítása irányába hatóan.*²¹

A közös agrárpolitika reformjairól (1990–2010)

A közös agrárpolitika kezdeti reformjának motivációiról – belső és külső okok

A KAP kezdeti reformjának belső indokai között a legfontosabb a túltermelés vissza-szorításában határozható meg. A közös agrárpolitika szabályozó rezsimje ugyanis jelentős eredményeket hozott, az élelmiszer-ellátás biztonságossá vált a közösség területén. *A KAP első időszakában a mezőgazdasági termékek árait az jellemezte, hogy azok mesterségesen kialakított, magas, támogatott árak voltak, fölülte a világpiaci áraknak.*²² Ez az árpolitika termelésre ösztönözte a mezőgazdaság szereplőit. „Vajhegyekkel” és „bortavakkal” jellemezhető szemléletesen a KAP működése a kezdeti reformok időszakában. A rendszer bonyolultságot mutatott, és drága volt, az agrárkiadások ellenőrzése és korlátozása mint feladat a fókuszban állt.

A reform szükségességének irányába hatott a közös agrárpolitika területén a közösség folyamatos bővülési folyamata is.²³ Az újonnan tagságot nyert országok közül több esetében a mezőgazdaság stratégiai jelentőségű volt, és meghatározó szerepet játszott.

A közös agrárpolitika reformjának külső indokai között az agrárkereskedelmet alapvetően befolyásoló Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (*General Agreement of Tariffs and Trade*, GATT) megállapodások, valamint a WTO szerződéses rendszerében rögzítettek a lényegesek. Fontos, hogy 1986-tól a GATT-tárgyalások az agrár-világkereskedelem területére irányultak, és az uruguayi forduló elnevezésű tárgyalássorozaton

¹⁹ A struktúrapolitika keretében az 1970-es években már elfogadtak tanácsi irányelveket, így például: A Tanács 1972. április 17-i 72/159/EGK irányelve a gazdaságok korszerűsítéséről.

²⁰ EUMSz 42. cikk a)–b) pontok.

²¹ Ezek mint agrárstruktúrát érintő kérdések az EU vidékfejlesztési politikájának alapját képezik.

²² A KAP első fázisában a mezőgazdasági árak szintje 40-45%-kal haladta meg a világpiaci árakat. Az 1980-as évek végére a termelőknek 30-35%-kal magasabb árakkal kellett szembenéznük, mint a támogatások nélkül. Ennek következtében a fogyasztóknak többet kellett fizetniük a mezőgazdasági termékekért, mint amennyi ésszerű lett volna. Lásd PALÁNKAI 2001: 296–297.

²³ Az Egyesült Királyság, Dánia, valamint Írország 1973-ban csatlakozott az Európai Közösségekhez, 1981-ben Görögország és Spanyolország, majd 1986-ban Portugália szintén csatlakozott.

jelentős eredmények születtek. Rá kell arra mutatni *a közös agrárpolitikára ható külső tényezők* tekintetében, hogy *az uruguayi tárgyalássorozatot lezáró, Marrakesh-i Egyezményhez*²⁴ *fűzött mezőgazdasági megállapodás*²⁵ *jelentős mértékben hatással volt a közös agrárpolitika szabályozási rezsimjére.* A közös agrárpolitika területén 1995-ig erőteljes importkorlátozás volt jellemző magas vámok mellett, valamint a lefölözési szisztéma működtetésével.²⁶ A közös agrárpolitika keretei között a Mezőgazdasági megállapodásra tekintettel a lefölözés helyett speciális vámokat vezettek be. A megállapodás ugyanakkor kötelezte arra az Európai Uniót, hogy az exporttámogatásait csökkentse. A támogatások általános mérséklési kötelezettsége alá nem estek azok a támogatások, amelyek a „zöld dobozba” (*green box polices*) tartoztak. Ilyenek voltak például a környezetvédelem pozitív alakulását segítő vagy regionális segítségnyújtást jelentő támogatások. Ezek a támogatások a kereskedelemre alapvető befolyást nem gyakoroltak. Fontos, hogy a Marrakesh-i Egyezmény részét képező Állat- és növény-egészségügyi megállapodás²⁷ élelmiszer-biztonsági követelményeket rögzített az áttekinthetőség (*transparency*) alapkövetelményét fókuszba helyezve.

A közös agrárpolitika reformfolyamatának egyes állomásairól (1990–2010)

A közös agrárpolitika reformfolyamatát tekintve²⁸ első állomásként a MacSharry-tervben (1991) foglaltakat kell megjelölni, amely a közös agrárpolitikát átfogóan kívánta átalakítani.²⁹ *A reformterv céljai között az agrárárak folyamatos csökkentésének szükségessége szerepelt az árak által garantált védelmi szisztémának egy kiegészítő jövedelem-támogatásos rendszerrel történő felváltásával.* Az árak csökkenéséből következően a jövedelemkiesést a termelőknél ki kellett egyensúlyozni. A reform az ár- és a jövedelpolitika szétválasztását (*decoupling*), az áraknak a világpiaci árszínvonalhoz történő közelítését, az agrártermelők jövedelem-színvonalának a kiegyensúlyozását, *a közvetlen támogatások (direct payment) rendszere biztosítását jelentette a koncepció alapján.* A reform támogatta a kistermelőket. Bevezették a főszabályként kötelező

²⁴ Marrakesh Declaration of 15 April 1994. A Marrakeshi-i Egyezményt és mellékleteit a GATT keretében alakították ki. Az egyezmény 1995. január 1-jén lépett hatályba, létrehozva a Kereskedelmi Világszervezetet (WTO).

²⁵ Marrakesh Declaration of 15 April 1994.

²⁶ A lefölözés mint az importszabályozás bázis eszköze az árpolitikával kapcsolatban a mezőgazdasági termékek közösségbe történő behozatalára irányult – a közgazdász elemzők álláspontja szerint lényegében „mozgó vám”-ként jelentkezett. A funkciója a védelem volt, mégpedig a belső piacot illetően, annak mezőgazdasági termelőinek érdekeire koncentrálva. Ha behozatalkor a mezőgazdasági importtermék ára a belső, a világpiaci ártól felfelé eltérített küszöbár alá süllyedt volna, akkor érvényesült a lefölözés rendszere. Lásd HALMAI 2007: 69–72.

²⁷ Marrakesh-i Egyezmény A) Melléklet.

²⁸ A KAP reformfolyamatára lásd RÉTI–BAK 2016.

²⁹ A terv például a francia oldalról ellenállást váltott ki, ezért egy visszafogottabb változatban hajtották végre.

*területpihentetést (set aside)*³⁰ a termelés mennyiségének csökkentése érdekében.³¹ A reform kísérő intézkedései (*Accompanying Measures*) a mezőgazdaság sokoldalú jelentőségének elismerésére alapozva helyesen célozták például a természeti környezet megóvását, a hagyományos tájak megőrzését, a kedvezőtlen adottságú régiókban a mezőgazdasági termelés fenntarthatóságának biztosítását. Programokat dolgoztak ki például a vizek védelmével, az erdősítéssel, a szántóterületek füvesítésével, az állattenyésztés extenzifikálásával összefüggésben.³²

A reformfolyamat új állomását az „Agenda 2000”³³ jelentette. A reformfolyamatnak ez az állomása *a mezőgazdaság multifunkcionális karakterére építkezett, ebből következően a közös agrárpolitika egy második pillérrel, a vidékfejlesztési pillérrel egészült ki, többpilléréssé vált,*³⁴ és a finanszírozását is szabályozták. Az Európai Unió Tanácsának az 1999. március 24–25-i berlini ülésén³⁵ elfogadott megállapodása a következőket rögzítette: „A reform tartalma biztosítja, hogy a mezőgazdaság multifunkcionális, fenntartható, versenyképes legyen Európa-szerte, ideértve a régiókat is a sajátos problémáikkal, hogy a mezőgazdaság képes legyen a vidéket fenntartani, a természetet megóvni és kulcsfontosságú szerepet tudjon játszani a vidék életképességének biztosításában, és reagáljon az élelmiszerek minőségével és biztonságával, a környezetvédelemmel és az állatok jólétének védelmével kapcsolatos fogyasztói aggályokra és igényekre.”³⁶ A további reformok keretében előirányozták például a belső áraknak a korábbiakhoz képesti erőteljesebb kiigazítását a világpiaci árakhoz történő közelítés érdekében, mégpedig a termelőknek nyújtott kompenzációval, közvetlen támogatásokkal.³⁷ A közvetlen támogatások kiegészítése céljából a tagországok bizonyos feltételek fennállása esetén, például a regionális eltérések kiküszöbölése érdekében támogatásokat nyújthattak. *A környezetvédelmi feltételeesség*³⁸ *a támogatások nyújtásakor előtérbe került. Bevezették a modulációt fakultatív jelleggel* 2000. január 1-jétől. A moduláció keretében a tagállamoknak lehetőségük volt bizonyos feltételek teljesítése esetén arra, hogy csökkentsék a közvetlen támogatásokat, átcsoportosításokat hajtsanak végre a vidékfejlesztés finanszírozására. A reform figyelembe vette a közép- és kelet-európai országok csatlakozási szándékát is.

³⁰ Előzményként fontos, hogy a területpihentetés 1988-tól önkéntes volt. Lásd A Bizottság 1272/88/EGK rendelete (1988. április 29.).

³¹ Lásd A Tanács 1765/92/EGK rendelete (1992. június 30.), 7. cikk.

³² HALMAI Péter 2020: 121. A kísérő intézkedésekkel kapcsolatban érdemes rámutatni arra, hogy a KAP zöldítési folyamatának – amely napjainkra kiteljesedett – a kezdeti pillérei itt mutatkoznak meg.

³³ Agenda 2000: For a Stronger and Wider Union.

³⁴ A vidékfejlesztés jövőjéről már 1996 novemberében kibocsátották a Corki Deklarációt. The Cork Declaration.

³⁵ Council of the European Union 1999.

³⁶ Council of the European Union 1999. Fordította: Réti Mária és Bak Klára, ELTE ÁJK Agrárjogi Tanszék. A citált dokumentumszöveg szellemiségének előzményeként 1997-ben, Luxemburgban az EU Tanácsa hasonló gondolatissággal megfogalmazottakat rögzített. Lásd Luxembourg European Council. 12 and 13 December 1997 Presidency Conclusions.

³⁷ A tagországoknak lehetősége volt a gazdálkodási gyakorlat és feltételek alapján az eltérések kiküszöbölése érdekében bizonyos esetekben támogatással élni (nemzeti boríték/*national envelope*).

³⁸ A környezetvédelmi feltételeességre lásd KRISTENSEN–PRIMDAHL 2006.

Mérföldkövet jelentett a reformfolyamatban a Fischler-reform.³⁹ A Fischler-reform keretében 2003. június 23-án Luxemburgban az EU mezőgazdasági miniszterei egy olyan megállapodást kötöttek, amely a közös agrárpolitikát jelentősen átalakította.⁴⁰ A KAP átalakítása során új elvek jelentek meg, valamint új mechanizmusok bevezetése is megtörtént. Ezek közül ki kell emelni a támogatások függetlenítését a termelés mennyiségétől. A mezőgazdasági üzemeket érdekeltté kellett tenni ugyanis a versenyben (piacorientáltság), a korábbi mechanizmusoknak a mezőgazdaságban, valamint a mezőgazdasági termékek kereskedelmében jelentkező torzító hatásait balanszírozni kellett. Belép az „egységes támogatási rendszer”,⁴¹ továbbá az egységes kifizetések környezetvédelmi, valamint közegészségügyi kötelezettségek betartásához kötődnek – *kölcsönös megfeleltetés/cross-compliance*.⁴² A kölcsönös megfeleltetés célja annak biztosítása, hogy az Európai Unióban az emberi egészségre, a növény- és állategészségügyre, továbbá az állatok jólétére vonatkozó normákat a gazdálkodók betartsák. A kölcsönös megfeleltetésre irányadó szabályokat a Tanács 1782/2003/EK szeptember 29-i rendelete rögzítette. A kölcsönös megfeleltetés körében ki kell hangsúlyozni azt, hogy a rendelet értelmében a „jogszabályokban foglalt gazdálkodási követelmények” (*Statutory Management Requirements, SMR*) a támogatások odaítélésénél és kifizetésénél alapvetőek. A gazdálkodási követelmények jogszabályokban rögzített köz-, állat- és növényegészségügyi, valamint környezeti, továbbá az állatok kíméletére irányuló követelményeket jelentenek. A rendelet rögzíti továbbá, hogy a tagállamoknak biztosítani szükséges a „jó mezőgazdasági és ökológiai állapotot” (*Good Agricultural and Environmental Condition, GAEC*).⁴³ A kölcsönös megfeleltetés mellett a modulációt is szabályozza a rendelet báziséveket alapul véve.⁴⁴ Bázisévekre vetítetten a rendeletben foglaltak értelmében a követlen kifizetések összegét a rendelet szerinti mértékben csökkenteni szükséges, átcsoportosítva azokat a vidékfejlesztésre.⁴⁵ A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) szerződéses rendszerének viszonylatában a támogatásoknak a termelés volumenétől történő függetlenítésével kapcsolatos jövőbeni cél az volt, hogy az egységes támogatási rendszer „zöld dobozba” (*green box*) kerüljön. A vidékpolitika fejlődéstörténete szempontjából pedig relevánsnak kell tekinteni az 1698/2005/EK tanácsi rendeletet, amely a 2007–2013 közötti időszakra vonatkozóan egy célrendszert rögzített, a következők szerint: a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása a szerkezetátalakítás,

³⁹ A közös agrárpolitika 2003. évi reformfolyamatának elemzésére lásd POPP–POTORI–UDOVECZ 2004.

⁴⁰ Az átalakításnál a reform során nagy horderejű a 2000-es évekre eső bővítés.

⁴¹ Single Payment Scheme (SPS). Lásd A Tanács 1782/2003/EK rendelete, III. Cím.

⁴² Lásd Európai Bizottság [é. n. a]; CSÁK 2012.

⁴³ A Tanács 1782/2003/EK rendelete, 4–5. cikk.

⁴⁴ A Tanács 1782/2003/EK rendelete, „10. cikk Moduláció: (1) Egy adott tagállamban egy mezőgazdasági termelő részére egy adott naptári évben odaítélendő valamennyi közvetlen kifizetés összegét 2012-ig fokozatosan csökkenteni kell [...] tárgyévektől függően meghatározott százalékkal. A „(2) [...] támogatáscsökkentés alkalmazásából eredő összegeket a II. mellékletben említett teljes összegek levonását követően az EMOGA Garanciarészlege által az 1257/1999/EK rendeletnek megfelelően finanszírozott vidékfejlesztési programozás keretébe tartozó intézkedések kiegészítő közösségi támogatására kell rendelkezésre bocsátani”.

⁴⁵ Lásd A Tanács 1782/2003/EK rendelete.

a fejlesztés és az innováció támogatása révén; a környezet és a vidék minőségének javítása a termőföld-hasznosítás támogatása révén; az életminőség javítása a vidéki területeken és a gazdasági tevékenység diverzifikálásának ösztönzése.⁴⁶

A 2003. évi reformok megerősítése a 2009. évi állapotfelméréssel valósult meg.⁴⁷ A 2003–2009 közötti időszak tekintetében érdemes kiemelni, hogy szabályozási oldalról áttörésnek tekinthetően kibocsátották az 1234/2007/EK tanácsi rendeletet, amely a mezőgazdasági piacok közös szervezésének létrehozását rögzítette, azaz egy egységes közös piacszervezésre tartalmazott szabályokat, a korábbi 21 közös piacszervezést szabályozó mechanizmust kodifikálva.⁴⁸ Lényeges az állapotfelmérés alapján az is, hogy az unió bővítési folyamatából származó kihívásokra figyelemmel a 2007–2013 közötti időintervallumra irányadó pénzügyi tervben erős a pénzügyi fegyelem, az I. pillér költségvetésének befagyasztása történik, kötelező éves felső korlátokat vezettek be.⁴⁹ A közös agrárpolitika I. pillérének pénzeszközeit jelentősebb mértékben csoportosították át a vidékfejlesztési pillérre,⁵⁰ az állami intervenciók, valamint a kínálat szabályozására vonatkozó szabályok rugalmasabbá válása ugyancsak célként jelent meg, annak érdekében, hogy például az állami intervenció ne fékezze a mezőgazdasági termelőket a piaci jelzések észlelésében, a jelzésekre történő válaszadásban.

A 2011-es magyar elnökség prioritásai, eredményei, azok hozzájárulása a KAP 2010 utáni reformfolyamatához

A magyar elnökség prioritásairól, az elnökségi következtetésekről

Amikor Magyarország 2011-ben ellátta a soros elnökséget,⁵¹ a közös agrárpolitika aktuális status quóját tekintve számolni kellett azzal, hogy a KAP újabb reformja folyamatban van. Az újabb reform kezdetei 2010. április 12-re nyúlnak vissza a KAP jövőjével kapcsolatosan, amikor a Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának *A Kap jövője 2020-ig: az élelmezési, a természetes erőforrásokat érintő és a területi kihívások kezelése* (a továbbiakban: Bizottsági Közlemény) címmel kibocsátásra került. A dokumentumban foglaltakat egy széles körű társadalmi vita alapozta meg, amely jelezte az új kihívásokat az agrárium területén. A Bizottsági Közlemény mérőföldkönek tekinthető, amelyre

⁴⁶ Lásd 1698/2005/EK rendelet 4. cikk (1) bekezdés. A rendelet 4. cikk (2) bekezdése rögzíti, hogy a célok négy tengely mentén valósíthatók meg. Az egyik ilyen tengely a Leader program. Lásd a négy tengelyre: 1698/2005/EK rendelet IV. cím.

⁴⁷ A Tanács 2008. évi november 20-án jóváhagyott dokumentuma.

⁴⁸ A Tanács 1234/2007/EK rendelete.

⁴⁹ Lásd Intézményközi Megállapodás az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság között a költségvetési fegyelemről és a pénzgazdálkodás hatékonyságáról és eredményességéről (2006/C 139/01).

⁵⁰ A moduláció alakulására, a *Health Checkre* figyelemmel lásd A Tanács 73/2009/EK rendelete, 7. cikk.

⁵¹ Az Európai Unió Tanácsának soros elnökségét Magyarország egy trió részeként gyakorolta 2011 januárjától júliusáig. A spanyol–belga–magyar trió az EU Tanácsának elnökségét 2010. január hónapjától 2011. július hónapjáig látta el. A magyar elnökség tevékenységére lásd GAZDAG 2011.

a magyar elnökség is erősen építkezett. A Bizottsági Közlemény azért is különösen értékes, mert kifejezetten rögzíti, hogy a Római Szerződésben megfogalmazott alapvető célok változatlan tartalom mellett aktuálisak. Lényegében a Bizottsági Közlemény *A jövőbeli KAP céljai* címszó alatt megfogalmazza a KAP újabb reformjának három legfőbb célját, amelyek a következők: *fenntartható élelmiszer-termelés; a természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás és az éghajlatváltozás elleni fellépés; a területi egyensúly és a vidéki térségek sokszínűségének a megőrzése*. A Bizottsági Közlemény tükrözi az európai polgárok álláspontját arra nézve, hogy a mezőgazdaság a hagyományos gazdálkodás folyamatán túlmenően olyan közjavakat is előállít, amelyek nélkülözhetetlenek, értékük felbecsülhetetlen, de a piac által nem honoráltak, ezért azok számára, akik a közjavak létrehozatalában közreműködnek, igazságos és méltányos a kompenzáció.

Hangsúlyozni kell, hogy Magyarország soros elnöksége 2011-ben értékes közreműködéssel járult hozzá a KAP reformfolyamatának továbbviteléhez, a Bizottsági Közlemény szemléletével harmonizálóan, azáltal, hogy elnökségi következtetéseket rögzített, amelyek reflektáltak a már említett Bizottsági Közleményben foglaltakra. A Mezőgazdasági és Halászati Tanács (Agriculture and Fisheries Council) ülése 2011. március 17-én elfogadta a magyar elnökségi következtetéseket. Az elnökségi munka következő eredménye az volt, hogy a magyar elnökségi következtetéseket a Tanács jelentős többséggel (20 tagállam) támogatta.⁵² Az elnökségi következtetések a KAP jövőbeni alakítására vonatkozóan 35 pontot tartalmazott. Az elnökségi következtetések kinyilvánítja, hogy a KAP egy értékes szakpolitika, amelyet fenntartani szükséges. A KAP létjogosultságára vonatkozóan feltétlenül szükséges utalni arra, hogy a magyar elnökségi munka hozzájárult ahhoz, hogy szilárd alapok mellett folytatódhasson a KAP továbbmenete, annak ellenére, hogy ezzel merőben ellentétes álláspontok is megfogalmazódtak.⁵³ A mezőgazdasági ágazat és az arra építő KAP hozzájárul az Európa 2020 stratégia⁵⁴ megvalósításához. A közös agrárpolitika szükségességét – ahogyan azt a dokumentum rögzíti – alátámasztja az a generális ok, hogy az élelmiszer-ellátást ennek segítségével lehet biztosítani, mégpedig egészséges élelmiszerekkel, megfelelő áron, fenntartható módon. A magyar elnökségi következtetések egy másik kiemelendő pontja az is, amely a KAP költségvetésére irányuló álláspontot fejezi ki, rögzítve, hogy a jövőbeni KAP-nak erősnek kell maradnia, és a céljaival arányos pénzügyi forrásokkal kell rendelkeznie, az EU 2014–2020 közötti többéves pénzügyi keretéről szóló döntések sérelme nélkül. Az elnökségi munka értékes voltát támasztja alá az is, hogy a KAP folytatása megfelelő finanszírozása mellett magyar érdek is volt, amely érvényre jutott. Magyarország mezőgazdaságának aránya ugyanis a magyar elnökséget megelőző időszakban (2006–2009)

⁵² Council of the European Union 2011.

⁵³ Lásd Fazekas Sándor szakminiszter tájékoztatóját: „az egyik véglet az volt a vita során, ezt tapasztaltuk, hogy legyen-e közös agrárpolitika vagy ne legyen. Voltak olyan álláspontok, hogy ez nem szükséges.” Lásd Jegyzőkönyv az Országgyűlés Európai Ügyek Bizottságának 2011. május 3-án kedden 10 óra 10 perckor az Országház főemelet 61. szám alatt megtartott üléséről, EUB-10/2011 (EUB-31/2010-2014).

⁵⁴ Az Európai Bizottság által közreadott Európa 2020 stratégia három prioritása: intelligens növekedés, fenntartható növekedés és inkluzív növekedés. Lásd Európai Bizottság 2020a.

az unió mezőgazdaságának relációjában hozzávetőlegesen 2% volt, azonban ehhez képest a közös agrárpolitika I., valamint II. pillérében megkapott támogatások összesítetten nagyobb arányt képviseltek.⁵⁵

Lényeges megállapítása az elnökségi dokumentumnak az is, hogy *a KAP-nak továbbra is a meglévő, két önálló, de egymással kölcsönhatásban lévő pillérrel kell felépülnie.*⁵⁶ Fontos, hogy az egyszerűsítés követelményének, valamint a jobb megvalósíthatóság igényének a kétségkívül összetett struktúra feleljen meg. Kifejezetten hangsúlyozták a dokumentumban, hogy *a magyar elnökség egyetért a Bizottság már említett Közleményében megfogalmazott három fő elemből álló célkitűzésével. Rögzítették, hogy az agrártermelők jövedelmének legfontosabb elemét képező közvetlen kifizetések fenntartása indokolt,* alapvetően két okra visszavezethetően. A közvetlen kifizetések hozzájárulnak a mezőgazdaságban dolgozók optimális életszínvonalához, emellett honorálni képesek a mezőgazdasági termelők által nyújtott olyan közjavakat, illetve szolgáltatásokat, amelyekért a piac egyébként nem fizet. *Kinyilvánították az elnökségi dokumentumban azt is, hogy méltányosan szükséges elosztani a jövedelemtámogatásokat a tagállamok között, azonban azoknak célzottabbnak kell lenniük annak érdekében, hogy az átláthatóságuk biztosított legyen, az eredmények pedig mérhetővé váljanak. Az elosztás során a pragmatizmus zsinórmérték, továbbá a rugalmasságnak⁵⁷ is érvényesülnie kell.*⁵⁸ A KAP zöldítése tárgyában a dokumentum elismeri, hogy *a környezetet kímélő gazdálkodás nagyon fontos, de annak harmonizálnia kell a KAP egyszerűsítését célul kitűző elképzelésekkel.* Ha ugyanis a zöldítés a gazdák számára, illetve az államigazgatási rendszerben az adminisztratív terheket fokozza, akkor nyilvánvaló, hogy a zöldítés által célzott hatás nem vagy nem megfelelően érhető el. *A kedvezőtlen természeti adottságú vidékeknek nyújtott támogatások fenntartásának és hatékonysága növelésének szükségességét az elnökségi következtetések ugyancsak rögzítik.* Az elnökségi dokumentum összefoglalja a korábbi KAP-reformokat, megállapítva, hogy a KAP-támogatás nagy része a termeléstől függetlenné vált. *Az önkéntes termeléstől függő támogatások⁵⁹ tekintetében úgy döntöttek, hogy azokat folytatni kell egyes, szennitív ágazatokban,* azzal azonban, hogy külső relációban az Európai Uniónak meg kell felelnie a WTO-kötelezettségvállalásoknak, illetve belső viszonylatban a rendezőelv az, hogy a belső

⁵⁵ A 2013-as időszakban Magyarország támogatási aránya a KAP-ból 3% fölött volt az Európai Unióban. Lásd Jegyzőkönyv az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága közös agrárpolitikával (KAP) foglalkozó albizottságának 2011. november 30. üléséről, KA-1/2011 (KA-3/2010-2014).

⁵⁶ Martonyi János külügyminiszter a következők szerint fogalmazott: „Az Európai Bizottság 2010 novemberében megjelent Közleményét a tagállamok jó alapnak tekintették a további tárgyalásokhoz, nagy többségük kiállt a kétpilléres KAP mellett.” Lásd erre: J/2425. számú jelentés a Magyar Köztársaság európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről (2009–2010).

⁵⁷ A dokumentum szerint a rugalmasság (nemzeti/regionális szinten, megfelelő átmeneti időszakokkal) a zavaró pénzügyi következmények elkerülése érdekében szükséges. Lásd Council of the European Union 2011, elnökségi következtetések 11. pont.

⁵⁸ A közvetlen támogatások témájában a nagyüzemeket illetően mint erős vitapont említhető a támogatások felső határának a meghúzására vonatkozó kérdés (*Capping*).

⁵⁹ Az önkéntes termeléstől függő támogatások arra az esetre szolgálnak, amikor egy nehéz helyzetbe került mezőgazdasági ágazat támogatásra szorul. Egy-egy agrárszektor válsághelyzete ugyanis kihatással lehet a termelésre (felhagyás azzal), de az ellátási lánc más részeire is, továbbá a kapcsolódó piacokra szintén.

piac integritásának fenntartása biztosítható maradjon. *A vidékfejlesztési politikát pedig a magyar elnökségi dokumentum mint kiemelten értékes területet nevesíti, és rögzíti, hogy adottak a versenyképesség javítására, a mezőgazdaság modernizációjára, illetve az élelmiszer-feldolgozásra források, mégpedig a fenntarthatóság érdekében. Rögzíti azonban a dokumentum azt is, hogy ezen a területen is szükség van egyszerűsítésre, illetve a korábbi szisztéma korrekciójára* elsősorban a nemzeti, regionális és helyi vidékfejlesztést célzó programokkal. A magyar elnökség deklarálta azt az álláspontját is, amely szerint a KAP I. pilléréhez képest a vidékfejlesztési politikánál a tagállamok sajátosságaival harmonizáló megoldásoknak jelentős szerepük van, ezért a tagállami mozgástér erőteljesebb kell hogy legyen. A vidékfejlesztési politika ugyanis hatékonyan hozzájárul a mezőgazdasági tevékenység sokszínűségének fenntartásához, valamint a vidéki területek gazdasági potenciáljának növeléséhez. *A kiegyensúlyozott területi fejlődés körében kiemelten fontos a vidéki foglalkoztatás növelése, a munkahelyek fenntartása.*

A 2013-as reformcsomagról

A 2013-as reformcsomag szabályozási rezsimjének⁶⁰ első lényeges jellemzője, hogy megtartja a KAP duális rendszerét, és a két pillér az Európai Mezőgazdasági Garancia-alapból (EMGA), valamint az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) finanszírozandó.⁶¹

A reformcsomag meghatározó, a finanszírozási kérdéseket átfogó szabályozási anyaga az Európai Parlament és Tanács 1307/2013/EU rendelete (a továbbiakban: közvetlen kifizetések rendelete). A nevezett rendelet az I. mellékletben felsorolt támogatási rendszerek keretében közvetlenül a mezőgazdasági termelőknek nyújtott kifizetésekre (közvetlen kifizetések) vonatkozó szabályokat fogja össze.⁶² A rendelet értelmében úgynevezett *alap-támogatási rendszert alakítottak ki*,⁶³ amely közvetlen kifizetésen alapul, és a termeléstől független.⁶⁴ *A rendelet kapcsolódó támogatásokat is szabályoz*, amelyek a következők: átcsoportosítással nyújtható támogatás; az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtott támogatás; a hátrányos természeti adottságú területekre vonatkozó támogatás; a fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatás.

⁶⁰ 1303/2013/EU rendelet; 1308/2013/EU rendelet; 1310/2013/EU rendelet. A rendeletcsomagot megelőző értékelésre, különös tekintettel a magyar szempontokra lásd BIRÓ et al. 2012.

⁶¹ A pillérek finanszírozására lásd Az Európai Parlament és a Tanács 1306/2013/EU rendelete, I. Fejezet „Mezőgazdasági alapok” címszó alatt 3. cikk (1)–(2) bekezdés.

⁶² A közvetlen kifizetések elemzésére lásd POTORI–KOVÁCS–VÁSÁRY 2013.

⁶³ Az egységes támogatási rendszer (SPS) keretében a vonatkozó jogszabályi előírások betartása mellett szerzett támogatási jogosultságok 2014. december 31-én hatályukat veszítették, és új jogosultságok kerültek kiosztásra. Közvetlen kifizetések rendelete 21. cikk „Támogatási jogosultságok” címszó alatt (1)–(4) bekezdés.

⁶⁴ Azok a tagállamok, amelyek az egységes területalapú támogatási rendszert (SAPS) 2014-ben alkalmazták, a közvetlen kifizetések rendeletében foglaltak szerint dönthettek akként, hogy legkésőbb 2020. december 31-ig folytatják az egységes területalapú támogatási rendszer alkalmazását. Lásd erre: Közvetlen kifizetések rendelete 36. cikk (1) bekezdés.

További támogatási kör még a közvetlen kifizetések rendelete értelmében a termeléstől függő önkéntes támogatás, illetve az önkéntes részvételen alapuló mezőgazdasági kis-termelői rendszer, amelyet költségracionalizálás céljából vezettek be.

A támogatások körében lényeges szabály, amely a nagy mezőgazdasági üzemek számára nyújtott támogatások csökkentését írja elő, miszerint *a tagállamok az összeg 150 ezer eurót meghaladó részének vonatkozásában legalább 5%-kal csökkentik a mezőgazdasági termelőknek egy adott naptári évre nyújtandó közvetlen kifizetések összegét.*⁶⁵ *A szabályozás rugalmasságát biztosítja a pillérek közötti átcsoportosítás lehetősége.*⁶⁶

Az alanyi kör oldaláról ki kell emelni, hogy *bevezették az aktív mezőgazdasági termelők kategóriát.* A rendelet értelmében a tagállamok kizárnak a közvetlen kifizetések igénybevételének lehetőségéből jogalanyokat abban az esetben, ha bizonyos minimális követelményeknek nem tesznek eleget.⁶⁷ A kizárást fakultatív jelleggel is biztosítja a jogszabály. Az aktív mezőgazdasági termelők jogállás bevezetése a vidékfejlesztés szempontjából is releváns, lévén az 1305/2013/EU rendelet (a továbbiakban: vidékfejlesztési rendelet) alapján *bizonyos vidékfejlesztési támogatásokat kizárólag és csakis aktív termelők kaphatnak*, így például az ökológiai gazdálkodás vagy az állatjólét területén nyújtandó támogatások esetében.⁶⁸

Visszatérve a közvetlen kifizetések rendelete alanyi körére, ki kell emelni a fiatal mezőgazdasági termelő kategóriáját. A közvetlen kifizetéseknél ugyanis *lényeges a fiatal mezőgazdasági termelőkre súlyozó, őket preferáló szabályozás is.*⁶⁹ A szabályozás a fiatal mezőgazdasági termelők tevékenységének megkezdését segíti elő maximum öt évre.⁷⁰ *A reformcsomagban megalkotott rendeletek koncepcionális összefüggését jól szemlélteti az is, hogy a vidékfejlesztési rendelet értelmében a fiatal gazdák ugyancsak támogatásban részesülnek,*⁷¹ ugyanis a tagállamok a vidékfejlesztési programjaikba tematikus alprogramokat is belefoglalhatnak, előnyben részesítve a fiatalokat.

A kapcsolódó támogatásoknál külön is rá kell mutatni *az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtott támogatás* jelentőségére, amely lényegében egy *áttörést jelent az éghajlat-politika, illetőleg a KAP zöldítési programjában.*⁷² A közvetlen kifizetések ennél a támogatásnál meghatározott ökológiai feltételek teljesítéséhez kötődnek.

⁶⁵ Közvetlen kifizetések rendelete 11. cikk. Megjegyezzük, a szabály az alaptámogatásra és az egységes területalapú támogatásra vonatkozik.

⁶⁶ 1307/2013/EU rendelet 14. cikk.

⁶⁷ 1307/2013/EU rendelet 9. cikk.

⁶⁸ 1305/2013/EU rendelet 29. cikk, 33. cikk.

⁶⁹ Közvetlen kifizetések rendelete III. cím 5. fejezet *A fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatás.*

⁷⁰ Korlát: 40. életév.

⁷¹ A fogalomra lásd 1305/2013/EU rendelet 2. cikk 1. bekezdés n) pont.

⁷² 1307/2013/EU rendelet 43. cikk (2) bekezdés értelmében: „Az éghajlat és a környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatok a következők: a) a növénytermesztés diverzifikálása; b) a meglévő állandó gyepterület fenntartása; valamint c) a mezőgazdasági területen ökológiai jelentőségű terület meg-
léte.”

A fenntartható mezőgazdaság érdekében a KAP területére már bevezetett *kölcsönös megfeleltetés (cross-compliance) szabályait* az 1306/2013/EU rendeletben (a továbbiakban: közös finanszírozási rendelet) rögzítették. A szabályozási tartalom hasonló a korábbiakhoz, de *egyszerűsítették*, abban az esetben pedig, ha az érintettek a rendeletben foglaltakat megsértették, igazgatási szankciónak van helye.⁷³ Lényeges, hogy a kistermelői támogatás részesei nem tartoznak ehhez az alanyi körhöz. A rendelet továbbá – ugyancsak hasonlóan a korábbi szabályozási felfogáshoz – *rendelkezik a mezőgazdasági tanácsadó rendszerről* is.⁷⁴

A reformcsomag körében a vidékfejlesztési rendelet a korábbiakkal harmonizáló szellemiségben a vidékfejlesztési támogatásokat három nagy cél megvalósulásához köti, amelyek a következők: a mezőgazdaság versenyképességének előmozdítása; a természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó fellépés biztosítása; a vidéki gazdaságok és közösségek kiegyensúlyozott területfejlesztésének megvalósítása, munkahelyek létrehozását és fenntartását is beleértve.⁷⁵ A célokhoz képest az unió vidékfejlesztési prioritásokat határoz meg figyelemmel az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést célzó Európa 2020 stratégia megvalósításához történő hozzájárulásra is. A vidékfejlesztési prioritások megvalósulása céljából a tagállamok stratégiákat munkálnak ki. A vidékfejlesztési politika⁷⁶ a vidékfejlesztési programokon keresztül működik, finanszírozottan.

A 2013-as reformcsomag keretében *a mezőgazdasági termékek közös piacszerzésével kapcsolatban új rendeletet fogadtak el*.⁷⁷ A rendelet a mezőgazdasági termékek közös piacszerzésének minden alapvető elemét tartalmazza, szabályozási felfogása tekintetében pedig azt kell hangsúlyozni, hogy a különböző piacsabályozási eszközökhöz kapcsolódóan határozza meg főszabályként az egyes ágazatokra irányadó szabályokat. A cukor, a bor, a tej és tejtermékek viszonylatában egyedi rendelkezéseket is tartalmaz a rendelet. Támogatási programokat is rögzítettek a jogszabályban az élelmiszerhez való hozzáférés javítása céljából, ilyen az iskolagyümölcs és iskolazöldség program, valamint az iskolatej program.⁷⁸ A támogatások szabályait határozza meg továbbá a rendelet egy-egy ágazathoz kapcsolódóan is, mint az olívaolaj és étkezési olajbogyó ágazat, a bor-ágazat, a méhészet, a zöldség-, gyümölcságazat.⁷⁹ Fontos utalni arra is, hogy a rendeletben meghatározzák a termelői szervezetekre és szakmaközi szervezetekre⁸⁰ irányadó szabályokat. A harmadik országokkal folytatott kereskedelemre vonatkozóan,⁸¹ valamint a versenyszabályokat illetően is előírásokat tartalmaz a jogszabály.

⁷³ 1306/2013/EU rendelet 91–92. cikk.

⁷⁴ 1306/2013/EU rendelet 12. cikk.

⁷⁵ 1305/2013/EU rendelet 4. cikk.

⁷⁶ A vidékfejlesztési politika jellemzőire lásd SZILÁGYI 2016: 41–42.

⁷⁷ 1308/2013/EU rendelet.

⁷⁸ Lásd erre: 1308/2013/EU rendelet II. rész II. Fejezet „Támogatások” 1. szakasz.

⁷⁹ Lásd erre: 1308/2013/EU rendelet II. rész II. Fejezet 2–5. szakasz.

⁸⁰ Európai Bizottság [é. n. b].

⁸¹ Lásd erre: 1308/2013/EU rendelet III. rész.

A magyar elnökség eredményeiről a 2013-as reformcsomag tükrében

A magyar elnökség eredményei között az eddigieken túlmenően meg kell említeni, hogy miként a 2004 után csatlakozott tagállamok jelentős része, *Magyarország is az egységes területalapú támogatást (SAPS)*⁸² *tudta alkalmazni.* Hasonlóan a régi tagállamok mezőgazdasági termelőihez, a magyar gazdák a támogatások 100%-át kapták. Ebből adódóan *a 2014–2020 közötti időintervallumban nominális értéken 20%-kal több támogatáshoz jutott a magyar mezőgazdaság, mint az azt megelőző hétéves időszakban.* *A magyar gazdák közül azok, akik kisebb üzemmel rendelkeztek, egy egyszerűsített rendszerhez csatlakozhattak.* A támogatási összegük fix volt, az általuk teljesítendő követelmények pedig kisebbek és egyszerűbbek voltak, mint a nagyobb gazdák esetében. A generációváltás ösztönzésére tekintettel *a fiatal gazdák címzett többlettámogatást kaphattak* az első öt évben. *A termeléshez kötött támogatásoknál pedig jelentős körben fennmaradhattak a többlettámogatások,* így például az állattartás folytatásához igényelhető támogatás is. A piaci támogatások körében lényeges, hogy fennmaradt a cukorkvóta, az izoglükózkvóta pedig éves viszonylatban megnövekedett 2014-től csaknem 15%-kal.⁸³ A vidékfejlesztés területén meghatározó volt a megújuló energiához és az energiahatékonyság javításához kapcsolódó beruházások kérdése. A magyar érdek szempontjából fontos eredmény, hogy lehetőségessé vált az öntözéses beruházások támogatása új fejlesztések esetében is.⁸⁴

Ami a támogatási felső határt (*capping*), azaz a 150 ezer eurós maximalizálást illeti, fontos, hogy a rendszernél volt egy korrekciós, foglalkoztatási tényező. A támogatás csökkentésénél figyelembe kellett venni az előző évben kifizetett munkabéreket, adókat, járulékokat, amelyek levonhatók voltak, és Magyarország ezzel élt.

A vidékfejlesztés tekintetében megfogalmazott uniós prioritások a magyar érdekekkel harmonizáltak. Magyar oldalról támogatható volt az új intézkedésként bevezetett biogazdálkodás, az együttműködést elősegítő intézkedések és a tematikus alprogramok bevezetése is, az innováció szintén. A piacszerzés körében pedig a piaci orientáció folytatódott. A magyar érdekekkel harmonizált ebben a körben a termelői szervezetek, a szakmaközi szervezetek elismerésének a támogatása is.

⁸² 2019. január 1-jéig regionális vagy nemzeti, hektáronkénti átalánytámogatást kellett létrehozni, a szabályozás szerint Magyarország mint egy régió a SAPS támogatási rendszert alkalmazta. Azok az országok, amelyek az úgynevezett SPS rendszert alkalmazták, régióként a támogatásokat harmonizáltatták.

⁸³ Ez azért is jelentős, mert a kukorica alapanyagból történő izoglükóz-előállítás a vidéki foglalkoztatást segítette, mivel jelentős számú érintettnek adott munkát.

⁸⁴ GLATTFELDER 2013.

Az aktuális kihívásokról a közös agrárpolitikával összefüggésben, az új reformcsomagról, a magyar vonatkozásokról

Az aktuális kihívásokról a közös agrárpolitikával összefüggésben

Az aktuális kihívásokat tekintve a mezőgazdasággal kapcsolatban feltétlenül szükséges arra az objektív tényre utalni, hogy folyamatosan számolni kell az éghajlati viszonyok megváltozásával és ennek a változásnak a következményeivel. Nyilvánvaló, hogy ez a napjainkban egyre erőteljesebben jelentkező objektív tényező alapvetően kihat a mezőgazdaságra, alkalmazkodni szükséges perszonális oldalról, de akként is, hogy az éghajlatváltozásból adódó következmények legalábbis kiegyensúlyozhatóvá válhassanak a mezőgazdaság területén. Kihívásként jelentkezik napjainkban az is, hogy sikerül-e megfelelő szabályozási tartalmakat lefektetni az agráriumhoz kötődően például a biodiverzitásra, vízvédelemre, talajvédelemre,⁸⁵ az erdővédelemre, az állatjóllétre – a fenn tartható mezőgazdaság érdekében. A jelenkori kihívásokat tekintve az említettek mellett a tájvédelem szintén olyan terület, amelynek felkarolása az előzőekben felsorolt területekkel kölcsönhatásban közérdek, mert felbecsülhetetlenül értékes gazdasági, társadalmi, környezeti és nem utolsósorban kulturális szempontból. Nagy kihívást jelent a vidék megtartásának kérdése materiális, immateriális és perszonális szempontból is. A kihívások körében a mezőgazdaság perszonális oldala, a termelők, a gazdák életkora alapvető, mert az európai társadalmak előregedésének folyamata (ageing)⁸⁶ a mezőgazdaságban Európa-szerte tapasztalható, és valóban komoly kihívást jelent. Ösztönözni szükséges a generációs megújulást (generational renewal)⁸⁷ és a legmesszebbmenőkig támogatást kell biztosítani a fiatal generáció számára annak érdekében, hogy a mezőgazdaság perszonális oldala adott maradjon, a fiatalok belépjenek a mezőgazdaság területére, vállalkozzanak és gazdálkodjanak. Lényeges a mezőgazdasági termelők tekintetében a folyamatos edukáció is, amely komplexen – mindenekelőtt a hagyományos agrártudás- és információátadás mellett a mezőgazdasági tevékenységre vonatkozóan már a modern ismereteket, az informatikai tudást, a digitalizáció vívmányait, a precíziós eljárások sajátosságait is magába foglalóan – kell hogy történjen. Az éghajlatváltozással kapcsolatban nagy kérdés az is, hogy széles körben elterjednek-e és fejlesztésre kerülnek-e azok a jó mezőgazdasági gyakorlatok, amelyekkel a mezőgazdasági termelők tevékenységei során az éghajlatváltozás káros következményei legalábbis kiegyensúlyozhatóvá válhatnak. A jelenkori kihívások között generális jelleggel jelenik meg az ételmisszer-ellátás biztosítása, illetve a biztonságos, tisztességes áron elérhető élelmiszerek előállításának, az azokhoz történő folyamatos hozzáférésnek a garantálása a környezetkímélő termelési metodikák preferálása mellett. A jelenkori kihívásokat tekintve szükséges számba venni a járványokat, a háborúkat, a válságokat és azok kihatását a mezőgazdaságra.⁸⁸

⁸⁵ A talajvédelem szabályaira lásd RÉTI 2018; FODOR 2007.

⁸⁶ Lásd Eurostat 2020.

⁸⁷ KAP – generációs megújulás, lásd European Commission 2021.

⁸⁸ Például a Covid-19-járványra az EU reagált finanszírozással, amely érintette a mezőgazdasági szektort, vagy például jelenleg közismert probléma az ukrán gabona kérdése.

A KAP új reformcsomagjáról – jellemvonások, célkitűzések, finansziális keret

A KAP új reformcsomagjának jellemvonásairól

Az új KAP a 2023–2027 közötti időszakra vonatkozóan több főbb, egymással összefüggő jellemvonást mutat. Először is azt kell rögzíteni, hogy a korábbi időszak szellemiségével, illetve szabályozási rezsimjével megfigyelhető egy kontinuitás, erős vagy finomabb árnyaltság mellett ugyanakkor újításokat is megfogalmazva. Azt is rögzíteni kell, hogy *az új KAP a környezetvédelemre, valamint az éghajlat-politikára az eddigieknél erőteljesebben koncentrál*. A cél, hogy a közös agrár- és vidékfejlesztési politika jelentősebben és értékesen járulhasson hozzá az EU környezetvédelmi és éghajlat-politikájában megfogalmazott célkitűzésekhez, azaz az Európai Zöld Megállapodásban (Green Deal), valamint a Biodiverzitás Stratégiában⁸⁹ és a „Farmtól az asztalig”⁹⁰ programban meghatározottakhoz. Harmadrészt az is rögzíteni kell az új KAP jellemzői között, hogy nagyobb hangsúlyt fektet a szociális szempontokra, mivel *a foglalkoztatási feltételek, illetve bizonyos munkakörülmények biztosítását a támogatottak esetében kötelezővé teszi, szankciókat is foganatosíthatnak velük szemben, ha az idevonatkozó előírásoknak nem tesznek eleget*.⁹¹ Az új KAP ezzel azt a célt szolgálja, hogy a szakpolitika méltányosabbá váljon a korábbihoz képest. Az új KAP méltányosabb jellegét tükrözi a nemek közötti egyensúly javítására vonatkozó törekvés megjelenítése a mezőgazdaság területén a KAP felületén ilyen konkrétsággal először. A fentiekén túlmenően fontos az is, hogy *a támogatáspolitikát teljesítményközpontú, egy közös elvek mentén kialakított értékelésen alapszik*, azonban a korábbiaknál kétségtávan egy tágabb mozgásteret biztosít az uniós tagállamok számára. Valamennyi tagállam a sajátosságaira és az azokhoz kapcsolódó igényeire és szükségleteire figyelemmel megválaszthatja a konkrét beavatkozási típusokat, intézkedéseket, amelyeket a saját céljai eléréséhez a legmegfelelőbbnek, valamint a leghatékonyabbnak tart.

Az új KAP jellemvonása az is, hogy *minden tagállam meghatározott feltételek mentén stratégiai tervet készít*.⁹²

A célkitűzésekről, a finansziális keretről

Az új KAP tíz fontos célkitűzésre épül, amelyek a következők: méltányos jövedelem biztosítása a mezőgazdasági termelők számára; a versenyképesség javítása; a mezőgazdasági termelők helyzetének javítása az értékláncon belül; az éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedések meghozatala; a környezet védelme; a tájak és a biológiai sokféleség megőrzése; a generációs megújulás támogatása; a vidéki térségek gazdaságának

⁸⁹ Európai Bizottság 2020b.

⁹⁰ Európai Bizottság 2020c.

⁹¹ „Szociális feltételeesség” (*Social conditionality*). Lásd (EU) 2021/2115 rendelet 3. szakasz 14. cikk.

⁹² Magyarország Kormánya [é. n.].

élénkítése; az élelmiszer-minőség és az egészség védelme; az ismeretek, az agrártudás bővítése és az innováció fokozása.⁹³ *Ami az új KAP célkitűzésrendszerének a finansiális részét illeti, fő jellemzőként azt kell rögzíteni, hogy a 2020 decemberében jóváhagyott, többéves pénzügyi keret (MFF)⁹⁴ szerint 2021. január 1-jétől 378,5 milliárd euró, az összköltségvetés 31%-a⁹⁵ lesz elérhető a KAP kedvezményezettjei számára.* Fontos az is, hogy az MFF kerete kiegészül a Next Generation EU program azon csomagjával, amelyet a Covid-19 következményeként fellépő gazdasági válság kezelésére létesítettek, helyreállítási csomagként.⁹⁶ Az éghajlat-politikára irányuló erős figyelmet az új KAP céljai között a finanszírozási oldal is jól szemlélteti, mert az éghajlat-politika intézkedéskörre a költségvetésben a teljes kiadások 40%-a fordítandó. Releváns az is, hogy a költségvetés 10%-ából a biológiai sokféleséggel kapcsolatos célkitűzéseket kívánnak megvalósítani.⁹⁷

Az új KAP reformcsomagjának szabályozási rezsimjéről

Az új KAP célkitűzéseire figyelemmel három új rendeletet⁹⁸ alkottak. A KAP működésének finansiális, irányítási és monitoring oldalát tekintve lényegesek a 2021/2116/EU rendeletben (Horizontális rendelet) megfogalmazottak. Mint bázisszabályt a Horizontális rendelet előírja, hogy a mezőgazdasági kiadásokat továbbra is az EMGA-ból és az EMVA-ból finanszírozzák.⁹⁹ Az új KAP keretei között a közös piacszervezést a továbbiakban is az 1308/2013/EU rendelet szabályozza azzal, hogy egyes rendelkezései módosultak, a szabályozás egyszerűsödött.¹⁰⁰ *A reformcsomag egyik központi elemének tekinthető a KAP stratégiai tervezésre vonatkozó szabályozási anyaga,* az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2115 rendelete (a továbbiakban: Stratégiai tervről szóló rendelet).

A Stratégiai tervről szóló rendelet rögzíti, hogy az I. pillérnél kifizetésre kerülő alapszintű támogatásoknál a korábbiakhoz képest szigorúbb kötelező környezeti feltételeességi szabályok irányadóak. A rendelet egyértelműen megfogalmazza,¹⁰¹ hogy a tagállamoknak az általuk készítendő KAP stratégiai terveikben egy feltételrendszert kell meghatározniuk, amely alapján a közvetlen kifizetésekben, illetve az egyéb támogatásokban részesülő mezőgazdasági termelők szankcionálhatók abban az esetben, ha nem felelnek meg a „jogszámban foglalt gazdálkodási követelményeknek”, illetve a „helyes mezőgazdasági és környezeti állapotr” (GAEC)¹⁰² irányadó előírásoknak. Érdemes

⁹³ Európai Bizottság [é. n. c].

⁹⁴ Európai Parlament [é. n. b].

⁹⁵ Meg kell jegyezni, hogy a KAP-költségvetés az 1980-as években az uniós költségvetés viszonylatában kétharmad részt tett ki.

⁹⁶ A helyreállítási csomag kerete: 807 milliárd euró. Lásd Európai Unió [é. n.].

⁹⁷ A finanszírozási adatokra lásd Európai Bizottság [é. n. d].

⁹⁸ A rendeletek: (EU) 2021/2115 rendelet (Stratégiai tervről szóló rendelet); (EU) 2021/2116 rendelet (Horizontális rendelet); (EU) 2021/2117 rendelet (A közös piacszervezésről szóló rendelet).

⁹⁹ Lásd Horizontális rendelet, 4. cikk.

¹⁰⁰ A módosító jogszabály: 2021/2117/EU rendelet.

¹⁰¹ Stratégiai tervről szóló rendelet, 12. cikk.

¹⁰² Stratégiai tervről szóló rendelet, III. melléklet.

visszaautalni arra, hogy a szociális feltételeesség szabályát a fentiekkel harmonizálóan alkották meg, mert az egységes szabályozási felfogás mentén ugyancsak közigazgatási szankció alkalmazandó a foglalkoztatás körében azok irányában, akik nem tesznek eleget az előírásokban foglaltaknak.

*A Stratégiai tervről szóló rendelet szerint a tagországok által kidolgozott nemzeti KAP stratégiai terv célja az, hogy az abban foglaltak alapján nyilvánvalóvá válhasson: az egyes tagországok milyen módon, milyen intézkedések, milyen beavatkozási típusok, milyen programok mentén járulnak hozzá az új KAP célkitűzési rendszeréhez.*¹⁰³ A nemzeti stratégiai terveket az jellemzi, hogy azok kidolgozását megelőzően valamennyi ország a saját igényeire (igényfelmérés), saját szükségleteire és értelemszerűen a sajátosságaira támaszkodott, és mindezekhez képest fogalmazta meg a stratégiai tervét. A tagállamoknak transzparensen kell eljárniuk, és más kötelezettségek mellett például a földgazdálkodással és gazdaságirányítással kapcsolatosan üzemeltetni szükséges egy mezőgazdasági tanácsadási szolgáltatási rendszert.¹⁰⁴ A stratégiai tervet a Bizottság előzetes jóváhagyásához köti a szabályozás, amelynek zsinórmértéke, hogy a tagállami stratégiai tervben rögzítettek harmonizálnak-e az uniós szintű célkitűzésekkel. A stratégiai tervben foglaltak nyomán az országok teljesítményértékelést kell, hogy benyújtsanak, az eredmények mérése folyamatos. A Bizottság a KAP stratégiai tervek tekintetében felülvizsgálatot végez, mégpedig két évente, és a teljesítmények értékelése, valamint az előrelépések ösztönzése érdekében ajánlásokkal élhet.¹⁰⁵

*Az új KAP tekintetében a közvetlen kifizetések formájában megvalósuló beavatkozás-típusoknak továbbra is alapvető jelentőségük van. A közvetlen kifizetések két csoportra különíthetők el: a termeléstől független, valamint a termeléstől függő közvetlen kifizetésekére. A rendelet értelmében a termeléstől független közvetlen kifizetések:¹⁰⁶ a fenntarthatóságot elősegítő, alapszintű jövedelemtámogatás; a fenntarthatóságot elősegítő, átcsoportosítással nyújtható kiegészítő jövedelemtámogatás; a fiatal mezőgazdasági termelők részére nyújtott kiegészítő jövedelemtámogatás; az éghajlattal, a környezetvédelemmel és az állatjólléttel kapcsolatos rendszerek. A termeléstől függő közvetlen kifizetések pedig a rendeletben foglaltak szerint a következők: a termeléstől függő jövedelemtámogatás; a gyapotra vonatkozó terményspecifikus támogatás.*¹⁰⁷

A kifizetések összegének felső határértékbeli meghatározásánál, továbbá a kifizetések fokozatos csökkentése körében fontos szabályokat rögzít az új KAP. A tagállamok meghatározhatják a tárgyévben az alapszintű jövedelemtámogatás összegének felső határértékét. Azok a tagországok, amelyek a szabály alkalmazása mellett döntenek, a 100 ezer

¹⁰³ Stratégiai tervről szóló rendelet, V. cím.

¹⁰⁴ Stratégiai tervről szóló rendelet, 15. cikk.

¹⁰⁵ Stratégiai tervről szóló rendelet, 104–122. cikk. A teljesítményértékelésnél jelentősége van a közös mutatóknak, amelyeket a rendelet I. számú melléklete tartalmaz.

¹⁰⁶ Azok a tagállamok, amelyek az alapszintű jövedelemtámogatást támogatási jogosultságok alapján nyújtják, *nemzeti tartalékok* képeznek. A tartalékból kizárólag az aktív mezőgazdasági termelők részesülhetnek. A szabály preferálja a tartalékból való részesülésnél a fiatal mezőgazdasági termelőket, akik először hoznak létre mezőgazdasági üzemet, továbbá az új mezőgazdasági termelőket. Stratégiai tervről szóló rendelet 26. cikk. A támogatási jogosultságra lásd továbbá: Stratégiai tervről szóló rendelet, 23. cikk.

¹⁰⁷ Stratégiai tervről szóló rendelet, 16. cikk.

eurót meghaladó összeget 100%-kal csökkentik. A tagállamok dönthetnek akként, hogy a tárgyévben az alapszintű jövedelemtámogatás összegének 60 ezer eurót meghaladó részét maximum 85%-kal csökkentik.¹⁰⁸ A támogatások méltányosabb elosztása érdekében lényeges, hogy a tagországoknak a közvetlen kifizetéseket biztosító előirányzataik minimum 10%-át át kell csoportosítaniuk a kis és közepes méretű mezőgazdasági üzemek számára a nagyobb mezőgazdasági üzemektől.¹⁰⁹ *Az igazságosabb elosztás következtében az új KAP preferálja a kis és közepes méretű mezőgazdasági üzemeket.*

A közvetlen kifizetések termeléstől független területén *az éghajlattal, a környezetvédelemmel és az állatjóléttel kapcsolatos célkitűzések megvalósítása érdekében a tagállamok támogatást hoznak létre a stratégiai tervükben rögzítettek szerint önkéntes rendszerek (ökorendszerek), agrárökológiai programok működtetéséhez.* A rendszerben aktív mezőgazdasági termelők szerepelnek, akik kötelezik magukat arra, hogy olyan mezőgazdasági gyakorlatot alkalmaznak, amely előnyös az éghajlat- és környezetvédelem, valamint az állatjólét szempontjából, továbbá az antimikrobiális rezisztencia elleni küzdelem során. Lényeges, hogy olyan kötelezettségvállalásokat kell tenniük az aktív mezőgazdasági termelőknek, amelyek túlmennek az egyébként számukra előírt „jogszabályban foglalt gazdálkodási követelményeken”, illetve a „helyes mezőgazdasági és környezeti állapotra” (GAEC) vonatkozó előírásokon, és eleget tesznek további, a környezetvédelem és az éghajlat-politika területén jelentkező előírásoknak.

Ami a KAP II. pillérét illeti, lényeges, hogy az oda célzott beavatkozások alapelvei uniós szinten meghatározottak, amelyekre figyelemmel azonban a tagállamok mozgásteret széles. *A vidékfejlesztésre irányuló beavatkozástípusok¹¹⁰ felölelik a környezetvédelmi, éghajlattal összefüggő és egyéb gazdálkodási kötelezettségvállalásokhoz kapcsolódó kifizetéseket,* amelyeket a tagállamoknak – egyedi nemzeti, regionális vagy helyi szükségleteikkel összhangban – a területük egészen támogatniuk szükséges. A vidékfejlesztési pillérből a *hátrányos természeti adottságú és egyéb területspecifikus hátrányokat mutató területek mezőgazdasági termelői is támogatásban részesülnek.* A cél a termelők számára méltányos jövedelmet és a mezőgazdasági ágazat rezilienciáját biztosítani azzal, hogy az érintettek kompenzációt kapnak a felmerült többletköltségeik kiegyensúlyozására, amelyet a hátrányok enyhítésére kénytelenek voltak elkölteni, ugyanakkor a kompenzáció a hátrányok miatt kiesett jövedelmet is pótolja. Érintettek lehetnek például a hegyvidéki és a szigeti területeken gazdálkodó termelők. *Támogatásban részesülnek bizonyos kötelező követelményekből eredő területspecifikus hátrányokkal rendelkező területek gazdálkodói is.* Idesorolható az erdészeti ágazat például. *Támogatottak különböző beruházások,* különösen amelyek a mezőgazdaság és a vidéki térségek korszerűsítésére irányulnak, így például a precíziós gazdálkodás, az okosfalvak létesítése, a vidéki vállalkozásoknál a technológiai infrastruktúrát támogató beruházások, de idesorolhatók az öntözési infrastruktúra fejlesztését célzó beruházások is. *Preferált kört jelentenek a fiatal mezőgazdasági termelők, valamint az új mezőgazdasági termelők,* mégpedig a tevékenységük

¹⁰⁸ Stratégiai tervről szóló rendelet, 17. cikk (1)–(2) bekezdés.

¹⁰⁹ Stratégiai tervről szóló rendelet, 98. cikk.

¹¹⁰ Stratégiai tervről szóló rendelet, IV. fejezet 69. cikk a)–h).

megkezdését illetően. A megfelelő kockázatkezelési eszközök biztosításának szükségességére tekintettel támogatottak az aktív mezőgazdasági termelők a termelési, valamint jövedelemkockázataik kezelésében – *kockázatkezelési eszközök támogatása*. A KAP II. pillére keretében támogatottak általában véve az együttműködések,¹¹¹ amelyek a KAP célkitűzéseinek megvalósítását is szolgálják, és bizonyos együttműködési stratégiák előkészítése, kidolgozása és végrehajtása is, mint a LEADER-csoportok, vagy pedig a mezőgazdaság termelékenységét és fenntarthatóságát célzó európai innovációs partnerség (EIP). Az *ismeretek cseréje és az innováció a fókuszban áll*, felületként támogatni kell az interaktív innovációs modell megvalósulását, amellyel az érintettek gyorsan értesülhetnek jó gyakorlatokról, a párbeszéd hatékonyan működik, és életszerű megoldásként jelentkeznek a jó gyakorlatok átvételének gyors lehetősége.

A magyar vonatkozásokról

Az új közös agrár- és vidékfejlesztési politikát¹¹² Magyarország viszonylatában a KAP stratégiai terv¹¹³ rögzíti. A magyar stratégiai tervet a Bizottság elfogadta. Alapvető jelentőségű, hogy a stratégiai terv előzményeként a magyar kormány kormányhatározatot bocsátott ki.¹¹⁴ A kormány célkitűzésének a középpontjában meghatározóan a magyar vidék állt, a következő konkrét célok mellett: *a vidéki Magyarország megújító támogatása, a vidék gazdasági és népességmegtartó erejének növelése,*¹¹⁵ *a magyar élelmiszer-önrendelkezés, valamint exportpotenciál megerősítése, a magyar mezőgazdaság és azzal összefüggésben az élelmiszeripar versenyképességének fejlesztése, továbbá a gazdálkodók számára kiszámítható agrártámogatások biztosítása*. Mindezek érdekében a magyar kormány rögzítette azt, hogy a 2021–2027-es közös agrárpolitika stratégiai tervben a 2023–2027-es időszakra vonatkozóan az EMVA-ból 25%-os forrást az EMGA keretbe kell átcsoportosítani. Az uniós vidékfejlesztési támogatásokat pedig a kormány nemzeti keretből 80%-kal egészíti ki nemzeti társfinanszírozás formájában. A kormányhatározat tartalmazta azt is, hogy 2021–2022-ben az érintett mezőgazdasági termelőknél az egységes területalapú támogatás összegéhez kötött támogatás kifizetése csökken, mégpedig 150 ezer euró éves egységes területalapú támogatás felett 5%-kal, 1200 hektárnak megfelelő összeg felett pedig 100%-kal. A kormányhatározat kibocsátásakor a döntéshozók számoltak a megváltozott éghajlati viszonyokból eredő kihívásokkal, a természetföldrajzi adottságok kihasználása melletti termelés fontosságával, favorizálták a vidékfejlesztést, a vidék megújítását, amely záloga a fenntartható mezőgazdaságnak, és ebből következően jelentős mértékben segíti elő a magyar gazdaság és társadalom

¹¹¹ Az együttműködések megvalósíthatók például a szövetkezetek által. Az agráriumhoz kötődő szövetkezetekről lásd BAK 2018.

¹¹² Az új KAP jellemzőiről lásd KENGYEL–SOMAI 2023.

¹¹³ Magyarország Kormánya [é. n.].

¹¹⁴ 1003/2021. (I. 11.) Korm. határozat.

¹¹⁵ A mezőgazdasági foglalkoztatás térnyerésének támogatása kulcsfontosságú, mert jelenleg az ország foglalkoztatásának 4,8%-át, míg az élelmiszeripar foglalkoztatásának 3,2%-át teszi ki.

fejlődését is. A magyar stratégiai terv – szem előtt tartva a magyar érdekeket is – jelentősen koncentrálna a környezeti fenntarthatóságra az élelmiszer-előállítással és élelmiszerbiztonsággal kapcsolatban, valamint az élelmiszeripar fejlesztésére, továbbá a támogatási értékek növelésére, a költséghatékonyságra, lényegében a fenntartható, környezetkímélő gazdálkodási és versenyképességi szempontok érvényre juttatására. Ami a magyar érdekeket illeti, hangsúlyozni kell, hogy a magyar agrárium és az arra építkező élelmiszeripar versenyképességének és fenntarthatóságának biztosítása kulcskérdés.

*Magyarországon a közvetlen támogatási rendszer több elemre építkezik az új időszakban: alaptámogatás; termeléshez kötött támogatás; Agro-ökológiai Program (AÖP) támogatási forma; a fiatal gazda támogatási forma; úgynevezett újraelosztó támogatási forma.*¹¹⁶

*Az alaptámogatásoknál*¹¹⁷ a termelők pozíciójának stabilitását jövedelmi szempontból a SAPS-ot felváltó BISS (Basic Income Support for Sustainability) biztosítja. Míg korábban a mezőgazdaságilag művelt területek szolgáltak alapul a támogatásra, addig 2023-tól a biodiverzitás, az éghajlati kritériumokat a védelem szempontjából elősegíteni képes területek is a támogatás alapját képezik.¹¹⁸ Az alaptámogatások igénylésénél a gazdáknak meg kell felelniük a feltételeesség előírásainak.

Az Agro-ökológiai Program (AÖP) egy évente választható önkéntes támogatási forma területi alapon azzal, hogy a teljes üzemterületre igényelhető. Az igénylés feltétele az, hogy a gazdálkodónak többet vállalkozásokat kell tennie.¹¹⁹ A vállalkozások olyan jó mezőgazdasági gyakorlatokra irányulnak, amelyek megvalósításával a gazdák a környezetbarát szempontokat a gazdálkodás során érvényre juttatják, illetve a klímaváltozás káros következményei ellenében ható gazdálkodási gyakorlatot folytatnak.

A termeléshez kötött támogatások esetében lényeges, hogy azok célja a szenzitív ágazatokban a gazdálkodás megsegítése, illetve az ezeknél az ágazatoknál jelentkező gazdasági, piaci problémák kiegyensúlyozása. Magyarország két nagy terület körében, a növénytermesztésnél és az állattenyésztésnél vezette be ezt a támogatási formát a vonatkozó jogszabályban foglalt felsorolás és feltételek szerint.¹²⁰

A generációváltás ösztönzése a magyar stratégiai tervben a korábbiakhoz képest – helyeseltetően – erőteljesebben jelenik meg, alapul véve az aktuális adatokat a területen.¹²¹ A fiatal gazdák támogatása az I. és a II. pillérben egyidejűleg is lehetséges, ha

¹¹⁶ Az alaptámogatások az egészhez képest: 54,6%, a termeléshez kötött támogatások: 15%, AÖP-támogatások: 15%, az újraelosztó támogatások: 14%, a fiatal gazdák támogatása: 1,4%.

¹¹⁷ A korábbi szabályozásról lásd 1437/2014. (VII. 31.) Korm. határozat.

¹¹⁸ Az újonnan támogatási jogosultságot eredményező területek például a tájképi, illetve nem termelési célú elemek is: mezővédő erdősávok, a vízfolyások part menti sávjai, amelyek nem műveltek, vizenyős, illetve szikes területek.

¹¹⁹ Amennyiben ezt a támogatási formát választja, a gazdálkodónak az összes földhasználati kategóriájára minimum két pont értékben kategóriánként kell többet vállalkozást tennie.

¹²⁰ Növénytermesztésnél: cukorrépa, rizs, ipari zöldség, zöldség, extenzív és intenzív gyümölcs, ipari olajnövény, szemes és szálas fehérjenövény termesztése; állattenyésztés: anyajuh, hízott bika, anyatehén, tejhasznú tehéntartás. Lásd erre: 17/2023. (IV. 19.) AM rendelet.

¹²¹ Magyarországon 430 ezer mezőgazdasági termelő él, 30%-uk 64 évesnél idősebb. Lásd Európai Bizottság [é. n. é].

az irányadó feltételek fennállnak. A fiatalok gazdálkodását elősegítő támogatási feltételrendszer körében fontos az életkor (18–40 év), de az is szükséges, hogy a jogszabályokban előírt mezőgazdasági, illetve erdészeti szakirányú képzettséggel rendelkezzenek a támogatás igénylősek.

Az *újraelosztó támogatás* a kis és közepes méretű gazdaságok támogatására irányul. Felváltja a korábbiakban érvényben lévő felső támogatási határt, továbbá a kisebb gazdaságok által igénybe vehető egyszerűsített támogatást. A támogatás céljához képest ennél a támogatási formánál csak az a gazda lehet igénylő, akinek a támogatható területe nem több, mint 1200 hektár.

A *vidékfejlesztési támogatások a magyar KAP stratégiai tervben többoldaliak, egymással koherensek, egy irányba, az új KAP célkitűzésrendszerének megvalósítása irányába hatnak, és erős finanszírozási bázissal rendelkeznek.* A vidékfejlesztési támogatások több csoportba oszthatók. Az első csoportba a *gazdaságfejlesztést célzó beavatkozások* tartoznak. Ezeknek a támogatásoknak a fókuszában az élelmiszeripari ágazat fejlesztése áll.¹²² A második csoportot a *zöld beavatkozások*¹²³ jelentik. Ahogyan arról volt már szó, a magyar KAP stratégiai tervben nagy léptékű környezeti szempontok fogalmazódnak meg. A korábbi rendszerből az agrár-környezetgazdálkodási és ökológiai gazdálkodást támogató kifizetések fennmaradnak. Az agroökológiai programokon túl a Natura 2000 keretei között az erdő-, valamint a gyepterületek megőrzését, az állati- és növénygén-megőrzését célzó, továbbá az állatjóléti támogatás továbbra is igényelhető. A vidékfejlesztés körében az erdészeti ágazat támogatása ugyancsak hangsúlyos. A harmadik csoportot a *megújuló vidék* beavatkozásai¹²⁴ képezik, amelynek körében fennmaradnak a vidéki közösségek bevált vidékfejlesztési támogatásain túlmenően a tudásátadás fejlesztésére, az élelmiszeripar innovációjának elősegítésére irányulóan igényelhető támogatások. A támogatások a kistelepülések fejlesztését, a vidékfejlesztési együttműködések erősítését, a LEADER fejlesztését, az agrártudás és innováció támogatását, illetve a jó gyakorlatok – így például a bemutató üzemek működési tapasztalatainak – átadásával kapcsolatos edukációt szolgálják. A magyar érdeket szem előtt tartva a vidékfejlesztési költségvetésből 38%-ot fordítanak agrár-környezetvédelmi beavatkozásokra, 8%-ot a biogazdálkodás továbbfejlesztésére, és hozzávetőlegesen 5%-ot a Natura 2000 területek védelmére, amelyek csaknem 162 631 hektárt tesznek ki.¹²⁵

¹²² A 2014–2020-as időintervallumhoz képest a forrásnövekedés négyszeres. (A tervezett támogatás: 1455 milliárd forint.) Lásd Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2023.

¹²³ Több mint 1000 milliárd forint a tervezett támogatás, ami ugyancsak forrásnövekedést jelent a korábbi időszakhoz képest, mert másfélszerese annak. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2023.

¹²⁴ Forrásnövekedés: 1,26-szoros, a tervezett támogatás meghaladja a 285 milliárd forintot. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2023.

¹²⁵ Az adatokat lásd Európai Bizottság [é. n. e].

Összegzés

Az Európai Unió közös agrárpolitikájának fejlődéstörténetét áttekintve megállapítható, hogy egy folyamatosan változó, alkalmazkodásra képes, rugalmasan megújuló és mindezekre figyelemmel egy rendkívül értékes szakpolitikáról van szó. A szakpolitika változási tendenciáit tekintve megmutatkozik a zöld elemek térnyerése, a környezetkímélő és -óvó gazdálkodás preferálása, a tájvédelmet támogató szemlélet megerősödése, az éghajlati változások mezőgazdaságra ható káros következményeinek kiegyensúlyozását szolgáló intézkedések bevezetése. Mindezek mellett a szakpolitika garantálni törekszik a biztonságos, tisztességes árakon elérhető élelmiszer-ellátást, ezzel összefüggésben a mezőgazdaság versenyképességének megőrzését, illetve növelését és egyáltalán nem utolsósorban a mezőgazdaság perszonális oldalát jelentő termelőknek, mindenekelőtt a fiataloknak a támogatását. Ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósítása valamennyi tagállamnak, így Magyarországnak is előnyös, ebből következően magyar érdek is a szakpolitika továbbvitele és folyamatos fejlesztése. A KAP jövőbeni továbbfejlesztésénél figyelemmel kell lenni arra is, hogy a meghatározó mezőgazdasági potenciállal rendelkező, újonnan csatlakozni kívánó országok komoly hatással lehetnek a jelenlegi tagországok mezőgazdaságára általában véve és különösen a mezőgazdasági termelőknek a piaci status quójára. A témában a legnagyobb kérdés az, hogy vajon a KAP célkitűzései megvalósíthatók-e azokra az objektív körülményekre is figyelemmel, amelyek Európában, illetve a globális térben jelentkeznek. A KAP jelenlegi új reformcsomagja bizakodásra ad okot.

Felhasznált irodalom

- BAK Klára (2018): Az agrárszövetkezetről mint az agrárvállalkozások meghatározó formájáról. In MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*. I–II. kötet. Budapest: ELTE Eötvös, 328–338.
- BIRÓ Szabolcs et al. (2012): *Közös Agrárpolitika 2014–2020: A reformtervezetek alapján várható hatások és kihívások Magyarországon*. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet. Online: www.aki.gov.hu/termek/kozos-agrarpolitika-2014-2020-a-reformtervezetek-alapjan-varhato-hatasok-es-kihivasok-magyarorszagon/
- CSÁK Csilla (2012): Cross compliance, avagy környezetvédelem a támogatás feltételeként. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica*, (2), 423–433.
- FODOR László (2007): Gondolatok a földvédelem agrárjogi és környezetjogi kapcsolódási pontjairól. In CSÁK Csilla (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára*. Miskolc: Novotni, 108–117.
- GAZDAG Ferenc (2011): Mérlegen a 2011-es magyar EU elnökség. *Nemzet és Biztonság*, 3(10), 72–85.
- GLATTFELDER Béla (2013): Közös Agrárpolitika – magyar érdekek. *Garancia*, 7(5), 1–2.
- HALMAI Péter (2001): Közös agrárpolitika. In KENDE Tamás – SZÜCS Tamás (szerk.): *Az Európai Unió politikái*. Budapest: Osiris.
- HALMAI Péter (2007): *Az Európai Unió agrárrendszere*. Budapest: Mezőgazda.

- HALMAI Péter (2020): *Európai gazdasági integráció*. Budapest: Dialóg Campus.
- HITIRIS, Teo (1995): *Az Európai Unió gazdaságtana*. Budapest: Műszaki.
- KENGYEL Ákos – SOMAI Miklós (2023): Átalakuló célkitűzések – változó megvalósítási keretek: a környezeti közjavak támogatása és a renacionalizálás felé való elmozdulás dilemmái az EU közös agrárpolitikájában. *Külgazdaság*, 67(5–6), 31–60.
- KRISTENSEN, Lone – PRIMDAHL, Jørgen (2006): *The Relationship Between Cross Compliance and Agri-environment Schemes*. Centre for Forest, Landscape and Planning, The Royal Veterinary and Agricultural University. Online: http://minisites.ieep.eu/assets/585/D13_Cross_compliance_and_agri-environment_schemes.pdf
- KURUCZ Mihály (2003): *Az európai agrárjog alapjai*. Budapest: ELTE Jogi Továbbképző Intézet.
- PALÁNKAI Tibor (2001): *Az európai integráció gazdaságtana*. Budapest: Aula.
- POPP József – POTORI Norbert – UDOVECZ Gábor (2004): *A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon*. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet. Online: http://repo.aki.gov.hu/2928/1/at_2004_05.pdf
- POTORI Norbert – KOVÁCS Máté – VÁSÁRY Viktória (2013): A közvetlen támogatások új rendszere Magyarországon 2014–2020 között: kötelező elemek és a döntéshozók mozgástere. *Gazdálkodás*, 57(4), 323–331.
- RÉTI Mária (2018): The Legal Regulation of Land and Soil Protection – Complexity and the Main Characteristics of the Laws. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae – Sectio Iuridica*, 57, 97–112.
- RÉTI Mária – BAK Klára (2016): The Common Agricultural Policy with and without the United Kingdom – CAP Brexit. *ELTE Law Journal*, (1), 163–182.
- SOMAI Miklós (2014): Agrártámogatások az Európai Unióban. In KATONA Klára – SCHLETT András (szerk.): *Fejlesztési stratégiák – finanszírozási alternatívák*. Budapest: Pázmány Press, 225–246.
- SZILÁGYI János Ede (2016): Változások az agrárjog elméletében? *Miskolci Jogi Szemle*, 11(1), 30–50.
- TANKA Endre (1995): Az Európa Megállapodáson alapuló jogharmonizáció és a magyar agrárpiaci rendtartás. *Magyar Jog*, 42(2), 75–80.

Egyéb források

- 1003/2021. (I. 11.) Korm. határozat a vidéki Magyarország megújításáról, a hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar versenyképességének, valamint a gazdák támogatási szintjének a 2021–2027-es időszakban történő megőrzéséről.
- 1437/2014. (VII. 31.) Korm. határozat az egységes területalapú támogatás összegéhez kötött támogatás felső szintjének megállapításáról és a mezőgazdasági munkahelyteremtés elősegítéséről.
- 17/2023. (IV. 19.) AM rendelet a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól.
- A Bizottság 1272/88/EGK rendelete (1988. április 29.) a termőföldek pihentetését ösztönző rendszer alkalmazásának részletes szabályairól. HL L 121., 1988. május 11., 36–40.
- Agenda 2000: For a Stronger and Wider Union. Online: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/agenda-2000-for-a-stronger-and-wider-union.html>

- A Tanács 73/2009/EK rendelete (2009. január 19.) a közös agrárpolitika keretébe tartozó, mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról, az 1290/2005/EK, a 247/2006/EK és a 378/2007/EK rendelet módosításáról, valamint az 1782/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 30., 2009. január 31., 16–99.
- A Tanács 1234/2007/EK rendelete (2007. október 22.) a mezőgazdasági piacok közös szervezésének létrehozásáról, valamint egyes mezőgazdasági termékekre vonatkozó egyedi rendelkezésekről. HL L 299., 2007. november 16., 1.
- A Tanács 1698/2005/EK rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról. HL L 277., 2005. október 21., 1–40.
- A Tanács 1765/92/EGK rendelete (1992. június 30.) az egyes szántóföldi növények termelői számára támogatási rendszer létrehozásáról. HL L 181., 1992. július 1., 12–20.
- A Tanács 1782/2003/EK rendelete (2003. szeptember 29.) a közös agrárpolitika keretébe tartozó közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott támogatási rendszerek létrehozásáról, továbbá a 2019/93/EGK, 1452/2001/EK, 1453/2001/EK, 1454/2001/EK, 1868/94/EK, 1251/1999/EK, 1254/1999/EK, 1673/2000/EK, 2358/71/EGK és a 2529/2001/EK rendelet módosításáról. HL L 270., 2003. október 21., 1.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1303/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra, a Kohéziós Alapra, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 347., 2013. december 20., 320–469.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1305/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról és az 1698/2005/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 347., 2013. december 20., 487–548.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1306/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról és a 352/78/EGK, a 165/94/EK, a 2799/98/EK, a 814/2000/EK, az 1290/2005/EK és a 485/2008/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 347., 2013. december 20., 549–607.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a közös agrárpolitika keretébe tartozó támogatási rendszerek alapján a mezőgazdasági termelők részére nyújtott közvetlen kifizetésekre vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 637/2008/EK és a 73/2009/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 347., 2013. december 20., 608–670.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1308/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a mezőgazdasági termékpiacok közös szervezésének létrehozásáról, és a 922/72/EGK, a 234/79/EK, az 1037/2001/EK és az 1234/2007/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 347., 2013. december 20., 671–854.

- Az Európai Parlament és a Tanács 1310/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásra vonatkozó egyes átmeneti rendelkezések megállapításáról, a(z) 1305/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a források és a források 2014. évben történő elosztása tekintetében történő módosításáról, valamint a 73/2009/EK tanácsi rendeletnek és a(z) 1307/2013/EU, a(z) 1306/2013/EU és a(z) 1308/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a 2014. évben való alkalmazásuk tekintetében történő módosításáról. HL L 347., 2013. december 20., 865–883.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2115 rendelete (2021. december 2.) a közös agrárpolitika keretében a tagállamok által elkészítendő stratégiai tervhez (KAP stratégiai terv) nyújtott, az Európai Mezőgazdasági Garanciaalap (EMGA) és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) által finanszírozott támogatásra vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint az 1305/2013/EU és az 1307/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 435., 2021. december 6., 1–186. (Stratégiai tervről szóló rendelet)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2116 rendelete (2021. december 2.) a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról, valamint az 1306/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 435., 2021. december 6., 187–261.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/2117 rendelete (2021. december 2.) a mezőgazdasági termékpiacon közös szervezésének létrehozásáról szóló 1308/2013/EU rendelet, a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek minőségrendszereiről szóló 1151/2012/EU rendelet, az ízesített borászati termékek meghatározásáról, megnevezéséről, kiszerezéséről, jelöléséről és földrajzi árujelzőinek oltalmáról szóló 251/2014/EU rendelet és az unió legkülső régiói részére egyedi mezőgazdasági intézkedések megállapításáról szóló 228/2013/EU rendelet módosításáról. HL L 435., 2021. december 6., 262–314.
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egy-egy szerkezetbe foglalt változata. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
- Council of the European Union (1999): *Presidency Conclusions – Berlin European Council 24 and 25 March 1999*. Online: www.consilium.europa.eu/media/21081/berlin-european-council-presidency-conclusions.pdf
- Council of the European Union (2011): *The CAP Towards 2020: Meeting the Food, Natural Resources and Territorial Challenges of the Future – Presidency Conclusions*. Brüsszel, 2011. március 18. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7921-2011-INIT/en/pdf>
- Európai Bizottság (2020a): *Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*. COM(2010) 2020 végleges. 2010. március 3. Online: https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_HU_ACT_part1_v1.pdf
- Európai Bizottság (2020b): *A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia. Hozzuk vissza a természetet az életünkbe!* COM(2020) 380 végleges. 2020. május 20. Online: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_1&format=PDF
- Európai Bizottság (2020c): *A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért*. COM(2020) 381 végleges. 2020. május 20. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0381>
- Európai Bizottság [é. n. a]: *Feltételeesség*. Online: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/conditionality_hu

- Európai Bizottság [é. n. b]: *Termelői és szakmaközi szervezetek*. Online: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/agri-food-supply-chain/producer-and-interbranch-organisations_hu
- Európai Bizottság [é. n. c]: *Az új közös agrárpolitika legfontosabb szakpolitikai célkitűzései*. Online: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27_hu
- Európai Bizottság [é. n. d]: *A közös agrárpolitika: 2023–2027*. Online: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_hu
- Európai Bizottság [é. n. e]: *Rövid áttekintés: Magyarország KAP Stratégiai terve*. Online: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-04/csp-at-a-glance-hungary_hu_0.pdf
- Európai Parlament [é. n. a]: *A közös halászati politika: kezdet és fejlemények*. Online: www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/114/a-kozos-halaszati-politika-kezdet-es-fejlemenyek
- Európai Parlament [é. n. b]: *A KAP finanszírozása*. Online: www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/106/a-kap-finanszirozasa
- Európai Unió [é. n.]: *Next Generation EU*. Online: https://next-generation-eu.europa.eu/index_en
- European Commission (2012): *The Common Agricultural Policy – A Story to Be Continued*. Luxembourg. Online: <http://aei.pitt.edu/96138/1/cap.pdf>
- European Commission (2021): *Executive Summary of the Evaluation of the Impact of the CAP on Generational Renewal, Local Development and Jobs in Rural Areas*. SWD(2021)79 végleges. Brüsszel, 2021. április 8. Online: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ext-eval-cap-gene-renewal-study-exe-summary_2021_en_0.pdf
- Eurostat (2020): *Ageing Europe – Statistics on Population Developments*. Online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments
- Intézményközi Megállapodás az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság között a költségvetési fegyelemlről és a pénzgazdálkodás hatékonyságáról és eredményességéről (2006/C 139/01). Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006Q0614\(01\)&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006Q0614(01)&from=ES)
- J/2425. számú jelentés a Magyar Köztársaság európai uniós tagságával összefüggő kérdésekről és az európai integráció helyzetéről (2009–2010).
- Jegyzőkönyv az Országgyűlés Európai Ügyek Bizottságának 2011. május 3-án kedden 10 óra 10 perckor az Országház főemelet 61. szám alatt megtartott üléséről. EUB-10/2011 (EUB-31/2010-2014).
- Jegyzőkönyv az Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága A Közös Agrárpolitikával (KAP) foglalkozó albizottságának 2011. november 30-án, szerdán, 9 óra 32 perckor a Képviselői Irodaház V. emelet 515. számú tanácstermében megtartott üléséről. KA-1/2011 (KA-3/2010–2014). Online: www.parlament.hu/documents/static/biz39/bizjkv39/MB/A366/1111301.pdf
- Luxembourg European Council 12 and 13 December 1997 Presidency Conclusions. Online: www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm#agenda2000
- Magyarország Kormánya [é. n.]: *Magyarország KAP stratégiai terve, 2023–2027*. Online: <https://kormany.hu/dokumentumtar/magyarorszag-kap-strategiai-terve-2023-2027>
- Marrakesh Declaration of 15 April 1994. Online: www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm
- Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (2023): *Közös Agrárpolitika 2023–2027*. Online: www.nak.hu/kap-2023-2027/kap-kiadvanyok/7003-kozos-agrarpolitika-2023-2027/file
- The Cork Declaration. The European Conference on Rural Development*, 1996. november 7–9. Cork. Online: www.terport.hu/webfm_send/a40_cork_declaration.pdf_%3B